

«شهید ثانی» فقیهی که سرش بریدند و پیکرش را به دریا انداختند

پدر شیخ بهایی می‌گوید: روزی نزد شهید ثانی رفتم و او را متفکر یافتم. علت را جویا شدم، به من گفت: برادرم! چنین می‌پندارم که من دومین شهید باشم.

پدر شیخ بهایی می‌گوید: روزی نزد شهید ثانی رفتم و او را متفکر یافتم. علت را جویا شدم، به من گفت: برادرم! چنین می‌پندارم که من دومین شهید باشم.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، در ادامه معرفی مفاخر و بزرگان شیعه، در این شماره به معرفی «شهید ثانی» می‌پردازیم. در شماره‌های پیشین «ابن فهد حلی»، «سیدین طاووس»، «سید بحر العلوم»، «شیخ مفید»، «شیخ صدوق»، «شیخ کلینی»، «علامه حلی»، «سید مرتضی»، «سید رضی»، «شیخ طوسی»، «امین الاسلام طبرسی»، «خواجه نصیرالدین طوسی»، «قطب‌الدین راوندی»، «محقق حلی» و «شهید اول» معرفی شدند. منزل و مسجد شهید ثانی در لبنان ولادت‌زین الدین بن علی بن احمد عاملی جبعی، معروف به «شهید ثانی» فقیه و دانشمند بزرگ اسلام و شیعه در سیزدهم شوال 911 هجری قمری، در خانواده علم و فقاقت به دنیا آمد. شهید ثانی مانند شهید اول از مردم جبل عامل واقع در جنوب لبنان بوده‌اند و هر دو از نوابغ نامی و مفاخر فقهاء و مجتهدین شیعه، و هر دو به جامعیت در علوم و فنون اسلامی مشهور هستند، و هر دو نیز به جرم تشیع در راه دین به شهادت رسیدند. شهید ثانی یکی از اعیان و مفاخر فقه‌های نامدار شیعه و یکی از متبحرین در علوم اسلامی و یکی از استوانه‌های فقهی و اجتهادی در طول ادوار فقه اسلامی است که از نظر آثار و برکات وجودی کم نظیر است. او که در قرن دهم هجری زندگی می‌کرد با تلاش و کوشش خستگی‌ناپذیر، فقه آل محمد صلی الله علیه و آله را به نقاط مختلف جهان بسط و انتشار داد. یکی از برکات وجودی این شخصیت بزرگوار، آن است که از وی فرزندی همچون علامه و دانشمند پارسا، ابو منصور جمال الدین حسن معروف به «صاحب معالم» به ثمر رسید که آثار گران‌بهای همچون کتاب «معالم الدین فی الأصول» را برای جهان شیعه به یادگار نهاد. این کتاب ارزشمند چند قرن است به عنوان کتاب درسی طلاب علوم دینی در حوزه علمی شیعه مورد استفاده قرار می‌گیرد و مانند کتاب پدر، یعنی «الروضة البهیة» (شرح لمعه) همچنان جاویدان و پایدار است. تحصیلات و سفرهای جالب شهید ثانی شهید ثانی در زمان پدر بزرگوارش، نور الدین علی بن احمد، تحصیلات مقدماتی را نزد او گذراند. با اینکه مسافرت‌های آن زمان به راحتی مسافرت‌های زمان ما نبود شهید ثانی برای کسب علم و دانش مسافرت‌های متعددی داشت. وی به «میس» رفت و نزد شیخ علی بن عبد العالی میسی (متوفای 938 هجری قمری) تحصیلات خود را ادامه داد و کتابهای «شرائع الأحکام» محقق حلی و «ارشاد» و «قواعد» علامه حلی را نزد او خواند. او به منظور ادامه تحصیل مسافرت‌های متعددی به نقاط مختلف جهان اسلام آغاز نمود. وی پس از آن به «کرک نوح» رفت و نحو و اصول فقه را نزد سید جعفر کرکی فرا گرفت و پس از اقامتی سه ساله در جبع، در سال 937 به «دمشق» مسافرت کرد و نزد شیخ محمد بن مکی، حکیم و فیلسوف بزرگوار، باره‌ای از کتب طب و حکمت و هیأت را قرائت نمود و در محضر درس شیخ احمد جابر شرکت جست و کتاب «شاطیه» را که در علم قرائت و تجوید است، بر او خواند. شهید ثانی در دمشق کتاب «صحیح بخاری» و «صحیح مسلم» را هم نزد «شمس الدین طولون» قرائت کرد. این عالم خستگی‌ناپذیر در سال 942 هجری قمری به سوی «مصر» حرکت نمود. در مصر نزد شانزده استاد برجسته و دانشمند به اندوختن ذخایر علمی در علوم عربی، اصول فقه، هندسه، معانی، بیان، عروض، منطق، تفسیر و سایر علوم دیگر سرگرم شد. شهید ثانی در شوال 944 هجری قمری به زیارت خانه خدا موفق شد و در سال 946 هجری هم به زیارت ائمه هدی علیهم السلام در عراق مشرف شد و در خلال این سفرها در زادگاهش، جبع به سر می‌برد. سال 948 هجری بود که شهید مسافرت به «بیت المقدس» را در پیش گرفت و از محضر شیخ شمس الدین بن ابی اللطیف مقدسی اجازه روایت گرفت سپس به موطن خود مراجعت نمود. پس از آن عزم سفر به روم شرقی نمود و در سال 949 هجری وارد قسطنطنیه شد. این دانشمند بلند همت رساله‌ای را که راجع به ده علم بود نزد قاضی عسکر محمد بن محمد بن قاضی زاده رومی فرستاد. پس از ملاقات و انجام مذاکرات علمی بین آن دو، قاضی رومی به وی پیشنهاد کرد در هر مدرسه‌ای که دلخواه اوست به تدریس بپردازد. شهید ثانی پس از استخاره، «مدرسه نوریه» بعلبک را انتخاب کرد و از سوی قاضی مزبور، اداره امور این مدرسه به وی واگذار گشت. شهید ثانی پس از زیارت مراقد ائمه اطهار علیهم السلام در سال 953 هجری به جبع بازگشت و اقامت دائمی در موطن اصلی خویش را برگزید و در آنجا به تدریس و تألیف آثار علمی مشغول شد. مرجعیت شهید ثانی پس از اقامت در بعلبک، در سایه شهرت علمی، مرجعیت یافت و دانشمندان فرزانه و فضیلا آن دیار، از دوردست‌ترین بلاد برای استفاضه علمی به محضر او روی می‌آوردند و از برکات علمی و اخلاقی او بهره می‌گرفتند. شهید ثانی مدرس مذاهب پنج‌گانه مسلمانانوی در این شهر، تدریس جامعی را آغاز کرد، به این معنی که چون نسبت به مذاهب پنج‌گانه جعفری (امامیه)، حنفی، شافعی، مالکی و حنبلی از لحاظ آگاهی علمی کاملاً محیط و مسلط بود، بر اساس تمام این مذاهب پنج‌گانه تدریس می‌نمود و در حقیقت فقه مقارن و عقائد تطبیقی را تدریس می‌کرد. مردم نیز بر حسب مذهب خود، پاسخ استفتائات خویش را از محضر او دریافت می‌کردند. کار و تلاش وصف‌ناپذیر شهید ثانی با داشتن چنین مقام و شخصیت برجسته علمی و فقهی، در تأمین باره‌ای از ضروریات زندگی شخصا تلاش می‌کرد، از جمله نوشته‌اند: وقتی هوا تاریک می‌شد و شب فرا می‌رسید، با الاغی که مرکب سواری او بود به خارج شهر می‌رفت و هیزم مورد نیاز خانواده‌اش را فراهم می‌کرد. عظمت شخصیت شهید ثانی شیخ حر عاملی صاحب وسائل الشیعه، می‌نویسد: شیخ اجل زین الدین بن علی بن

احمد عاملی جبعی، شهید ثانی، شخصیت وی از لحاظ وثوق و علم و فضل و زهد و عبادت و ورع و تحقیق و تبحر و جلالت قدر و عظمت شأن و جمیع فضایل و کمالات مشهورتر از آنست که ذکر شود، و خوبی‌ها و اوصاف حمیده‌اش بیشتر از آنست که به شمارش آید، مصنفاتش نیز مشهور می‌باشد. از جماعت بسیاری از علماء خاصه و عامه در شام و مصر و بغداد و قسطنطنیه و غیره روایت کرده است. **آیت الله خوانساری** صاحب روضات الجنات، درباره شهید ثانی می‌گوید: تاکنون در جمع دانشمندان بزرگ و برجسته شیعه کسی را به یاد ندارم که از لحاظ شکوه شخصیت، سعه صدر، خوش فهمی، حسن سلیقه، داشتن نظم و برنامه تحصیلی، کثرت اساتید، ظرافت طبع، معنویت سخن و بختگی و بی نقص بودن آثار علمی به پای او برسد، بلکه این استاد بزرگوار در تخلق به اخلاق الهی و قرب منزلت، چنان می‌نمایاند که تالی تلو معصوم است و بلافاصله در رده پس از معصومان علیهم السلام قرار دارد. **استاد شهید مطهر** باستاد مطهری در چند سطر، زندگی شهید ثانی را خلاصه کرده و نوشته است: شیخ زین الدین، معروف به شهید ثانی از اعظم فقهای شیعه است. مردی جامع بوده و در علوم مختلف دست داشته است. اهل حیل عامل است. حدّ ششم او «#171; صالح» نامی است که شاگرد علامه حلی بوده است. ظاهرًا اصلاً اهل طوس بوده است؛ از این رو شهید ثانی گاهی «#171; الطوسی الشامی» امضاء می‌کرده است. شهید ثانی در سال 911 متولد شده و در 966 شهید شده است. مسافرت زیاد کرده و اساتید زیاد دیده است. به مصر و دمشق و حجاز و بیت المقدس و عراق و استانبول مسافرت کرده و از هر خرمنی خوشه‌هایی جیده است. تنها اساتید سنی او را دوازده تن نوشته‌اند. و به همین جهت مردی جامع بوده است، علاوه بر فقه و اصول از فلسفه و عرفان و طب و نجوم هم آگاهی داشته است. فوق العاده زاهد و متقی بوده است. شاگردانش در احوالش نوشته‌اند که در ایام تدریس شها به هیزم کشی برای اعاشه خاندانش می‌رفت و صبح به تدریس می‌نشست. مدتی در بعلبک به پنج مذهب (جعفری، حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی) تدریس می‌کرده است. شهید تألیفات زیادی دارد. معروفترین تألیف او در فقه شرح لمعه شهید اول و دیگر مسالک الافهام است که شرح شرایع محقق حلی است. شهید ثانی نزد محقق کرکی (قبل از آنکه محقق به ایران بیاید) تحصیل کرده است. شهید ثانی به ایران نیامد. صاحب معالم که از معارف علمای شیعه است فرزند شهید ثانی است. آیت الله مطهری در جای دیگر می‌گوید: ما تاریخ را نگاه می‌کنیم می‌بینیم علمایی که زیاد مسافرت کرده و با طبقات گوناگون سر و کار داشته‌اند و استادهای متنوعی در رشته‌های مختلف دیده‌اند (نظیر شهید ثانی) و در هر شهری با مردم بوده‌اند و فکر بازتر و وسیعتری دارند نسبت به افرادی که به اندازه آنها نابغه بوده‌اند و نوغشان کمتر از آنها نبوده، اخلاصشان کمتر از آنها نبوده ولی همیشه در یک محیط زیسته و از محیط خود خارج نشده‌اند. قهرًا بختگی روح اینها برابر آنها نخواهد بود. **استادان شهید ثانی** شهید ثانی با مسافرت‌های متعدد خود، در صدد یافتن اساتیدی بود که بتواند بهترین بهره‌های علمی را از محضر آنان به دست آورد. او از محضر درس اکثر اساتید برجسته در مذاهب پنجگانه اسلامی استفاده کرده است از جمله: 1- پدر او علی بن احمد عاملی جبعی، متوفای 925 هجری-2 شیخ علی بن عبد العالی میسی متوفای 938 هجری-3 شیخ محمد بن مکی حکیم و فیلسوف بزرگ-4 سید حسن بن جعفر کرکی-5 شمس الدین طولون دمشقی حنفی-6 شیخ ابو الحسن بکری-7 شیخ شمس الدین ابو اللطیف مقدّسی-8 ملا حسن جرجانی-9 شهاب الدین بن نجار حنبلی-10 زین الدین حرّی مالکی و... **شاگردان شهید ثانی** شهید همان طور که استادان زیادی داشته و از آنان بهره‌های فراوانی برده است شاگردان فراوانی نیز تربیت کرده و از آنچه خود در طول سالیان دراز و با سختیهای فراوان آموخته، به دیگران نیز انتقال داده و کسان زیادی را از سرچشمه زلال دانش خویش سیراب ساخته است، تنی چند از معروفترین شاگردان دانشمند و دست‌پروردگان وی بدین قرارند: 1- سید نورالدین علی عاملی جبعی (پدر صاحب مدارک که داماد شهید بوده است)-2 سیدعلی حسینی عاملی جزینی (مشهور به صائغ)-3 شیخ حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی (پدر شیخ بهایی)-4 محمد بن حسین ملقب به حر عاملی مشغری (جد پدری صاحب وسائل الشیعه)-5 بهاء الدین محمد بن علی عودی جزینی (معروف به ابن عودی) **تألیفات شهید ثانی** در امل الآمل آمده است که شهید ثانی پس از شهادت، دو هزار جلد کتاب از خود به جای گذاشت که دویست عدد آن به خط خود شهید بزرگوار بوده و تعدادی از آنها از آثار علمی او و مقداری نیز از مؤلفات دیگران بوده است. **تألیفات شهید ثانی** از لحاظ تاریخ تألیف از «#171; روض الجنان» آغاز می‌شود و به «#171; الروضة البهیة» پایان می‌گیرد، واقعا همچون روضه و بوستانی است که هر پژوهرگر دانشهای دینی را با مناظر دل‌انگیز خود بر سر نشاط آورده تا گم شده خود را در میان آنها بیابد و قلب او با مشاهده هر زاویه‌ای از این بوستان و آبشخوهرای آن سیراب شود و نسیم ایمان و عقیده را در سطور این تألیفات استنشاق نماید. **کتاب و رسالات فقهی** 1- روضات الجنان فی شرح ارشاد الازهان 2- مسالک الافهام فی شرح شرایع الاسلام 3- الفوائد العملية فی شرح النفلیة 4- المقاصد العلیة فی شرح الالفیة 5- نتائج الافکار فی حکم المقیمین فی الاسفار 6- رساله فی ارث الزوجة من العقار 7- رساله فی احکام الحیوة 8- رساله فی وجوب صلوة الجمعة 9- رساله فی الحث علی صلوة الجمعة 10- رساله فی تحریم طلاق الحائض الحامل المدخول بها، الحاضر زوجها 11- رساله فی حکم طلاق الحائض الغائب عنها زوجها 12- رساله فی تحقیق النیة 13- مناسک الحج الکبیر 14- مناسک الحج الصغیر 15- رساله فی عدم جواز تقلید المیت 16- الفتاوی المختصره، غالبا در مسائل مربوط به عبادات است 17- رساله فی انفعال ما البئر 18- رساله فیما اذا احدث المجنب حدثا صغیرا فی اثنا الغسل 19- رساله فیما اذا تیقن الحدث و الطهارة و شک فی السابق منهما 20- المسائل النجفیه 21- مسائل جبل عامل 22- رساله فی عدم قبول الصلوة الا بالولایة 23- الرساله الاسطنبولیة فی الواجبات العینیة 24- الروضة البهیة فی شرح اللمعة دمشقیة 25- حاشیة المختصر النافع 26- حاشیة ارشاد الازهان 27- حاشیة قواعد الاحکام 28- حاشیة شرایع الاسلام کتب درایه 29- البدایة فی علم الدرایة 30- شرح البدایة فی علم الدرایة کتب اصول فقه 31- تمهید القواعد الاصولیه لتفریع الاحکام الشرعیة کتب مربوط به حدیث 32- غنیة القاصدین فی اصطلاحات المحدثین 33- شرح حدیث (الدنیا مزرعة الاخرة) 34- کتاب فی الاحادیث کتب ادعیة 35- رساله فی الادعیة 36- رساله فی آداب الجمع کلام 37- حقائق الایمان یا تحقیق الاسلام و الایمان تفسیر 38- رساله فی شرح بسملهنحو 39- منظومة فی النحو 40- شرح المنظومة فی النحواطلاق 41- منار القاصدین فی اسرار معالم الدین 42- منیة المرید فی آداب المفید و المستفید 43- مسکن الفؤاد عند فقد الاحبة و الاولاد 44- تلخیص مسکن الفؤاد 45- کشف الریبة عن احکام

الغية 46- التنيهات العليه على وظائف الصلوة الغيبية بشارت به شهادت شيخ حسين بن عبد الصمد حارثي، پدر شيخ بهاي مي گويد: «روزي بر شهيد ثاني وارد شدم و او را متفكر يافتم. او در خويشتن فرو رفته بود. علت اين حالت را از او حوبا شدم، به من گفت: «برادر! چنين مي پندارم که من دومين شهيد باشم (بعد از شهيد اول)، زيرا در عالم رؤيا سيد مرتضي علم الهدی را ديدم که مجلس ضيافتی تشكيل داده و علماء و دانشمندان اماميه و شيعة در آن شرکت داشتند. وقتي من وارد مجلس شدم، سيد مرتضي از جا برخاست و به من تهنيت گفت و دستور داد که در کنار شهيد اول بنشينم. «شهادت شهيد ثانيا شهيد ثاني نیز مانند بسياری از شهدای فضيلت، قربانی مطامع دنوي فردی فرومايه گشت. فردی که تسويه حساب خصوصي او باعث شد، چنين دانشمند با فضيلتی کشته شود. جريان چنين بود که: دو نفر از مردم «جميع» برای مرافعه و محاکمه به شهيد ثاني مراجعه کردند. او نیز طبق موازين دينی و ضوابط شرعی، دعوی را فيصله داد. شخص محکوم از اين داوری به خشم آمد و نزد قاضي «صيدا» رفت و شهيد ثاني را به رافضی و شيعة بودن متهم نمود. قاضي جريان را به سلطان سليم، حاکم روم (عثمانی) اطلاع داد و از طرف او شخصی برای دستگير کردن شهيد، مأمور شد، اما موفق به يافتن ايشان نشد. سلطان سليم وزيرش «رستم پاشا» را برای دستگيري شهيد مأمور ساخت و گفت بايد او را زنده دستگير کنی و به اينجا بياوری تا مذهب او برای ما روشن شود. رستم پاشا که مطلع شد شهيد به سفر حج رفته به طرف مکه رفت و در اثناء راه مکه به شهيد ثاني رسيد و او را دستگير کرد. شهيد ثاني از او برای انجام سفر حج مهلت خواست و او هم موافقت نمود. در راه وقتی وارد کشور روم شدند رستم پاشا به واسطه تحريك شخصی در کنار دريا استاد بزرگوار را شهيد کرد و سر بریده او را به حضور سلطان آورد. سلطان بر او برآشفت و سخت او را مورد توبيخ قرار داد. اما خون شيخ شهيد هدر نشد و با تلاش سيد عبد الرحيم عباسی، رستم پاشا به جرم اين قتل بزرگ، محکوم به مرگ شد. جريان شهادت شهيد ثاني در سال 966 هجري قمری رخ داد. برخی همچون سيد محسن امين در اعيان الشيعه تاريخ شهادت ايشان را 965 هجري دانسته اند. مدت سه روز جسد او بر روی زمين ماند و سرانجام بکر شريفش را به دريا افکندند.